

НАУЧНИ ПОРАЗИ ХРВАТСКЕ ФИЛОЛОГИЈЕ

Поводом „Нове декларације“ Хрватске академије знаности и умјетности

Апстракт: Овај рад је писан поводом *Нове декларације* Хрватске академије знаности и умјетности (2004) којом се тражи заштита тзв. хрватског језика пред међународним организацијама. И *Нова декларација*, као и *Декларација* из 1967, намеће питање о идентитету и интегритету српског језика.

У раду се оспорава оправданост употребе хрватског имена за језик који је српски као и оправданост проглашавања за „хрватску латиницу“ оног латиничног писма које је као „илирско“ установио Вук Караџић.

Објављивањем и коментарисањем дијалектолошких карата српскохрватског језика показује се да је језик који ХАЗУ настоји да заштити као хрватски, у ствари, српски народни и књижевни језик. Хрватски су у том језику само стандарднојезички прописи хрватских језикословних стручњака.

У раду се побија тврдња да је Вук преузео језик дубровачких писаца за књижевни језик Срба. Не може се говорити о преузимању, јер су стари Дубровчани писали на источнохерцеговачком дијалекту српског језика који је Вуков матерњи.

Указује се на неоправданост проглашавања римокатолика српског језика за Хрвате.

Кључне речи: србистика, кроатистика, српски филолошки програм, хрватски филолошки програм, хрватска декларација.

За све што се крајем 20. века дешавало приликом разбијања Југославије објашњења се траже у сфери политике. Таква објашњења су нужно површна. У овом раду се аутор таквим објашњењима не бави. У раду се полази од става да су и стварање и разбијање Југославије припремани су у сфери филологије.

И стварање и разбијање Југославије Срби су скупо платили. Дошло је до дезинтеграције и деградације српског националног бића нарушавањем идентитета српског народа, српског језика, српске књижевности и извртањем српске историје.

Године 2005. Хрватска академија знаности и умјетности (ХАЗУ) донела је *Нову декларацију*. Ова *Декларација* се тиче националног језика Хрвата и нови је атак на идентитет и интегритет српског језика. Њоме се тражи међународна правна заштита тзв. хрватског језика. Чиниоцима међународног права и политике се нуди да потврде садашњи хрватски језички стандард као

хрватски језик. И овога пута се подваљује. Прикрива се очигледна истина да Хрвати данас говоре и пишу српским језиком. Такође, прикрива се чињеница да је хрватски језички стандард изграђен на темељу српског народног и књижевног језика. Ниједно истинско право, па ни међународно, не може да озакони српски језик као хрватски.

Било би природно да на овај документ ХАЗУ реагују српске националне институције. Али, засада, реагују, спорадично, само поједини српски језички стручњаци који подржавају обнову србистике као филолошке дисциплине. Србистика је обавезна да, држећи се научних принципа, дигне глас против оваквих посезања за српским језиком. Као иницијатор покрета за обнову србистике и писац више књига посвећених овој научној дисциплини, реагујем, иако са закашњењем, на *Нову декларацију* ХАЗУ. Чиним то да се ћутање са српске стране не би схватило као одобравање. Покрет за обнову србистике, у овом случају, обавља посао који треба да обављају српске националне институције.

Питање идентитета и интегритета језика, ни српског ни хрватског, ни било којег другог, не може бити превасходно правно питање, како то жели ХАЗУ да изнуди за тзв. хрватски језик. То је пре свега филолошко питање. Без ваљаних филолошких решења не могу се доносити ваљане правне одлуке. Тим филолошким питањима које аутори хрватске *Нове декларације* желе да избегну, бави се овај рад.

1.

У време припрема за стварање Југославије хрватски идеолози и филолози су настојали да докажу да су Срби и Хрвати један народ јер, наводно, имају заједнички језик. То су чинили најпре идеолози илирског покрета (Љубевић Гај), па идеолози југословенства (Штросмајер и Јагић). Српски филолози 19. века, пре свега Вук Караџић и Ђуро Даничић (до одласка у Загреб), а затим и Стојан Новаковић, Љубомир Стојановић и други, опирали су се том ненаучном тумачењу. Нигде није било да су два народа створили један национални језик а остали посебни народи, па тако нечега није могло да буде ни код Срба и Хрвата.

За Србе је постала трагична чињеница што је стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (1918), на штросмајеровској (тј. хрватској) идеји југословенства, као заједнице „једног троименог и троплеменог народа“, победио хрватски национални интерес. У том тренутку Срби су имали своју државу, а Хрвати само своју вековима јалову државну идеју. Хрватска идеја о једном двоименом (Хрвато–Срби) или троименом народу (Срби, Хрвати и Словенци), била је друкчија од идеја на којима су изграђивани други европски народи и државе. Она због тога није ни могла дугорочно да рачуна на опстанак. Ова држава „троименог народа“ стварана је на лажној филолошкој

подлози. У уставу Краљевине СХС из 1921. и у Уставу Краљевине Југославије из 1931. језик ове Краљевине се звао српско-хрватско-словеначки. Такав назив није имао никакво лингвистичко оправдање и није потекао из српске филолошке традиције. Он је настао на традицији хрватске филологије. А ова филологија је имала интереса да тако нешто докажује. Њен је стратешки интерес био да српски и хрватски језик прво помеша, па да после подели. Циљна подела те лингвополитике била је да се српски језик подели на српски и хрватски део.

У функцију служења лингвополитичким интересима идеје југословенства ставио се, још од Првог светског рата, водећи српски филолог Александар Белић, вероватно верујући да чини нешто добро самим тиме што је политика којој је служио водила ка стварању Југославије. Лингвистичку основу стварања такве државе Белић је могао да нађе у ставовима главног хрватског филолога Ватрослава Јагића, Штросмајеровог доглавника и лингвистичког саветника. Јагић је већ деценијама био заговарао став да Срби и Хрвати имају један народни језик са три наречја: чакавским, кајкавским и штокавским. Овакве ставове Јагић је заступао из хрватских националних интереса, а Белић из других интереса, из интереса југословенске државе, чије стварање није било у српском интересу. Ни Јагић ни Белић у заступању ових ставова нису поступали научно коректно: политику су стављали изнад лингвистике. И један и други су се лажно представљали као следбеници Вука Караџића, а нудили су решења која Вук нити је нудио, нити је прихватао и којима се доследно супротстављао. Од тада, од тог Белићевог преласка на Јагићеве позиције, једна од основних карактеристика официјелне српске филологије постаје неодговорност и неозбиљност. Та особина пренета је и целокупној славистици и још стоји као неизлечена рана на њеном телу. Српска филологија, са Белићем на челу, престала је да буде србистика, утопила се у јагићевску сербокroatистику. Са трагичним последицама тога чина боримо се и данас.

2.

Као што је идеја југословенства подржавана хрватском тезом да су Хрвати и Срби један народ јер имају један језик, тако је и разбијање Југославије обављено на основу, опет, хрватске идеје да Срби и Хрвати имају посебне језике. Да Хрвати и Срби имају посебне језике – то је знала славистика у рађању. За њу је српски језик био штокавско наречје, а кајкавско наречје је било хрватско; затим је и чакавско наречје прихватала као право хрватско. То је током читавог свог рада потврђивао Вук Караџић, један од највећих из круга слависта. Он никада није кајкавско и чакавско наречје стављао у оквире српског језика. Хрватска страна је, међутим, хтела за себе нешто више: хтела је да један део српског језика прогласи за хрватски. Тај циљ је постигла у Независној Држави Хрватској, када је нешто измењен и обогаћен српски је-

зик (тј. усташка стандардизација српског језика) промовисан као посебан хрватски језик. Таква језичка политика, међутим, доживела је слом са сломом саме Независне Државе Хрватске.

Приликом разбијања Југославије крајем 20. века, многим Србима постало је јасно да су и Павелић и Тито водили исту политику у корист хрватских интереса, али различитим средствима. Јосипа Броза Тита данас у Републици Хрватској сматрају највећим Хрватом свих времена. Он је исту политику водио паметније. Чинио је то највише у филолошкој сфери. И он је српски језик делио на хрватски и српски део. Чинио је то неприметно у највишим југословенским државним институцијама. У *Новој декларацији* пише да су државни документи у Титовој Југославији, већ на њеном почетку, били штампани на четири језика: на словеначком, хрватском, српском и македонском. Мада се о пракси савезне администрације у оно време нико не би усудио да дискутује, ипак је свима могло бити јасно да је словеначки имао од раније статус самосталног језика, да је македонски језик овом праксом инаугурисан, а да српски и хрватски представљају један те исти језик. Српски и хрватски језик у овим документима разликовали су се по томе што су документи намењени Србији били штампани екавицом и ћирилицом, а они на „хрватском“ били штампани ијекавицом и латиницом. Да оствари такву језичку стратегију има данас и највиша хрватска научна институција. Она се више не зове Југославенска академија знаности и умјетности (која је током свога постојања инсистирала на заједничком језику Хрвата и Срба); она се данас зове, као и у Павелићево време, Хрватска академија знаности и умјетности. И она, као и у Павелићево време, инсистира на томе да се хрватски језички стандард прогласи за посебан хрватски језик. А тај хрватски језички стандард, и у Павелићево и у Титово време, заснива се на српском народном и књижевном језику ијекавскога изговора.

Да би вуковска ијекавица могла да не буде српска, него хрватска, то непосредно после Другог светског рата још нико није смео да прокламује. Требало је да протекне одређено време и да се титовска власт дефинитивно учврсти да би се отишло корак даље. Ни титовска власт није ипак била свемоћна. Уколико би та власт наступила отворено са тезом да српски и хрватски језик треба разликовати по томе да је екавица српска а ијекавица хрватска, то не би прошло. Главни Титови саборци, са српске стране, били су ијекавци. За протурање таквог става морало се чекати читавих десетак година. Такав став је протурен тек децембру 1954. када је у Новом Саду, у формалној организацији Матице српске, одржан Новосадски договор којим је, под привидним ауторитетом струке и науке, а у ствари под политичким диктатом, арбитрарно, већ утврђена језична политика. Мада је у тексту Договора остала тврдња да је књижевни језик један и јединствен, он је добио два званична назива: српскохрватски и хрваткосрпски. Да је књижевни језик Срба и Хрвата на Новосадском договору био дељен исто као и у савезној администрацији, то се најбоље могло видети на правописима који су се, у редакцији исте Правописне комисије, појавили 1960. године. Тада су, уз велику помпу, промовисани

Правопис српскохрватског језика, штампан екавицом и ћирилицом у Матици српској и *Правопис хрватскосрпског језика* штампан ијекавицом и латиницом у Матици хрватској. Нема видних трагова о томе како су чин те поделе схватили истакнути српски интелектуалци који су остали у земљи. Али да су хрватски интелектуалци схватили да се ради о подели језика на српски и хрватски, види се по томе што је већ током следеће деценије (1967. године) објављена *Декларација о називу и положају хрватског језика*. Ову *Декларацију* су потписале све релевантне хрватске научне и културне установе и организације и многи истакнути појединци, међу њима и Мирослав Крлежа, дотле симбол југословенства. Декларацијом су потписници поручили: хрватскосрпски језик је исто што и хрватски језик; хоћемо да из заједничког језика са Србима истргнемо хрватски део. „Један и јединствен“ језик из Новосадског договора, отцепљивањем тзв. хрватске варијанте, фактички је подељен на два језика. То су биле конзеквенце Титове политичке теорије: о границама република у федеративној Југославији као линијама на једном мраморном стубу. Та политика водила је томе да се стуб поруши, а линије-границе да остану. Југославија као држава, па и сама идеја југословенства, прво су разбијане на филолошком плану. Хрватска језичка политика коју је српска страна преко својих јагићевских следбеника неодговорно прихватала, у корену је имала сепаратистички циљ. Срби као народ, да би се спасли зле судбине, морају да се суоче са истином да се репрезентативни српски лингвисти нису понашали као научници, већ као следбеници политике и то политике вођене у име туђих интереса.

Ова прва *Декларација* о хрватском језику била је увод у масовни покрет Хрвата (скраћено Маспок) који је, оглашен њеним појављивањем, достигао врхунац почетком седамдесетих година. Набујалом покрету се, под притиском јавности, а пре свега сабораца, најзад морао супротставити Јосип Броз Тито који се, декларативно, борио за јединство државе којој је био на челу. Титовом интервенцијом хрватски сепаратистички покрет био је стишан, али не и угашен. Лидери Маспока (Фрањо Туђман, Стјепан Месић и други) на идејним темељима овог покрета разориће Југославију десетак година после Титове смрти. Тако се с правом може казати да је и разбијање Југославије утемељено на идејама хрватске филологије.

Док је хрватски Маспок био на врхунцу, Матица хрватска се 1971. јавно одрекла Новосадског договора. Овај Договор је, макар на речима, чувао идеју о јединству књижевног језика (који је био српски) без обзира на двојно име и на теорију о два варијантама тога језика: источној и западној, београдској и загребачкој, српској и хрватској. Али се хрватска страна није одрекла онога што је Договором и кроз *Правопис хрватскосрпског језика* била постигла фиктивном поделом тзв. српскохрватског језика на две половине: на хрватску и српску варијанту „заједничког језика“. Шта је хрватска страна Новосадским договором постигла и чему је стремилa кроз усвојену *Декларацију*, показује *Карица хрватског језика са додајком српског* хрватског филолога Томе Маташића, која је објављена у Минхену 1981. (ја сам дошао до издања из 1984).

Слика 1.

Једини одговор, са српске стране, на *Декларацију о хрватском језику* дала је група београдских књижевника која је сачинила текст под називом *Предлоџ за размисљање*. Овај текст је и у политичком и филолошком смислу ирелевантан. Јер не нуди никакво ни филолошко ни политичко решење. Али, он је био добродошао политичарима да би, по моделу симетрије, могли да критикују и српске и хрватске националисте. *Предлоџ* је, у основи, ипак ишао на руку темељима Новосадског договора. То значи да су српски писци бранили став да њихов језик није српски већ да је српскохрватски.

Главне српске институције (Матица српска и САНУ), на *Декларацију о хрватском језику*, реаговале су преко изјава својих званичника. А званичници су обично истицали став да те институције остају привржене Новосадском договору. Ниједна од њих ни до данас није свесно и критички одбацила тај срамни пораз своје науке. Наведени да раде против интереса српског језика, српски филолози су своју погрешку увећавали новим акцијама. О томе сведочи и један значајан догађај: Други конгрес српских интелектуалаца, одржан у априлу 1994. на иницијативу Српског сабора чији је оснивач и председник био тада највећи српски живи лингвиста Павле Ивић. Главни циљ Конгреса од 2000 учесника био је да потврди да је српски језички стандард екавски, што значи да потврди конзеквенце Новосадског договора приказане на оној Матасићевој карти.

То другим речима значи да је требало да потврди поделу српског језика коју су, у своју корист, већ извели Хрвати. Срећом, на овом Конгресу та иницијатива није прихваћена, па Матасићева *Карџија* није добила верификацију са српске стране. То је био прекретнички догађај. Српски филолози и књижевници, иако не и они у врховима институција, отргли су се од вазалног односа према хрватској филологији. Уместо аргумената силе, значајну улогу је почела да игра снага аргумената.

Остваривању пројекције са Матасићеве *Карџије* испречила се и једна друга околност. Муслимани, који су у Титовом периоду, 1967, на основу вере проглашени за посебан народ, хтели су да, као признати народ, имају и свој језик. Било би, међутим, посве необично се њихов језик назива муслимански. Зато су се они 1992. прогласили за Бошњаке, а језик којим припадници ове религије говоре за бошњачки (у неким варијантама и за босански). У свету различитих политичких интереса нашле су се снаге које су, без икакве лингвистичке провере, одмах признале још један „новопронађени“ језик на Балкану. Чињеница је да су овим гестом Бошњаци отцепили знатан део од „хрватског“ језика са оне Матасићеве *Карџије*. Из ове *Карџије* је морао да изостане и језик Срба у Републици Српској. Ови Срби говоре и пишу ијекавски, и свој језик називају српским (то је 49% територије Босне и Херцеговине). Кад се *Нова декларација* наглашено брине за очување језика Хрвата у Босни и Херцеговини, онда се то може односити тек на четврти део ове државе. Али и са тим делом су хрватске језичке претензије битно умањене у односу на оне представљене на Матасићевој *Карџији*.

Као посебан проблем појавила се и Црна Гора. Одлучивши се 1992. за останак у Савезној Републици Југославији (заједно са Србијом) ова Република је дотадашњи званични назив језика, српскохрватски, променила у некадашњи назив језика у Црној Гори, у српски језик. Црногорски сепаратисти, међутим, инсистирали су да се у будућој самосталној Црној Гори званични језик те Републике назива црногорски. Попис становништва у Црној Гори 2004. показао је да је преко 60% грађана Црне Горе свој језик називало српским, а тек преко 20% црногорским. Безначајан је проценат оних који су се изјаснили да им је матерњи језик хрватски. „Хрватски језик“ са Матасићеве карте умањен је, дакле, и за целу Црну Гору.

Наведени подаци показују да се хрватске пројекције из Новосадског договора и из (прве) *Декларације* о хрватском језику проистекле из тога Договора, нису оствариле. Дошло је до нарушавања слике о простирању тзв. хрватског језика какву је нудила Матасићева *Карџија хрватског језика са додатком српског*. Филолошко-политичке процене хрватских филолога биле су погрешне.

3.

Нова декларација, усвојена на седници Председништва Хрватске академије знаности и умјетности од 23. вељаче 2005. године, у својој реторици

не истиче више отпор великосрпској језичкој хегемонији, са амбицијом да се хрватски језик протегне свуда где се говори ијекавски, а то значи и на српским етничким територијама, практично све до линије Лозница – Краљево – Дечани. Она има у виду заштиту хрватског језика пред најављени пријем Хрватске у Еуропску унију, где ће хрватски језик, како се у *Декларацији* каже, бити званични језик ове европске организације. ХАЗУ својом *Новом декларацијом* настоји да ауторитетом међународних организација и међународног права, језик којим се служе данашњи Хрвати, заштити тако да нико и не помисли да је реч само о навученој хрватској хаљини на телу туђег језика. ХАЗУ хоће да се у Европи мисли да језик којим се служе Хрвати припада њима толико колико припада Немцима немачки, Французима француски, Чесима чешки, Словацима словачки итд. а не онако као што Бразилцима припада португалски, а Мексиканцима шпански. Они језик којим говоре, а који је несумњиво српски, хоће да заштите под хрватским именом. Тако је било могуће чинити док, као противтежа, не постоји озбиљна лингвистика и озбиљна славистика. При постојању озбиљне славистике тако нешто не би могло да прође.

Творци *Нове декларације* нису схватили да правном легализацијом српског језика као хрватског могу постићи само неки тренутни успех. Језик којим данас пишу Хрвати и даље ће остати српски, различит од стварног хрватског језика. Оно што њихова акција може да произведе – то је подсећање на међународну обавезу хрватске државе да заштити језик Срба као националне мањине у Хрватској. Њихова рачуница почива на уверењу да ће протеривањем Срба из српских крајева у новоствореној хрватској држави њихов језик моћи да прогласе за хрватски. И да ће остатак Срба у Хрватској натерати да свој језик схвате као хрватски. Европа, која хоће да поштује право, мораће да дође до истине да цела Хрватска данас говори и пише језиком своје националне мањине. Аутори *Нове декларације* нису се нарочито ни трудили да солидније образложе свој предлог, јер ни сами вероватно не рачунају на ваљаност своје филолошке аргументације, него се више уздају у снагу силе и у антисрпско распложење у свету, које су и сами креирали.

Десетак година пре него што је настала ова *Нова декларација*, хрватска страна је већ била предузела један сличан корак: заштитила је (1994) код УНЕСКО-а „хрватску латиницу“. Било је српских лингвиста који су тај чин примили као нешто нормално. Новосадски лингвиста Драгољуб Петровић, на пример, тај чин је овако представио:

У библиотечким стандардима УНЕСКО-а *латиница је одређена као хрватско писмо* и отад се све оно што је од те године игде штампано латиницом књижи као да је штампано хрватским језиком (и, аутоматски припада хрватској култури) ... (Цитат је из књиге Милоша Ковачевића *Проштив неистину о српском језику*, 2005:152–153).

Ово „игде“ треба, ваљда, да увери српског читаоца у свемоћ хрватске језичке политике. Пошто се латиницом штампа у читавом свету, лако се да

разумети колико је ова заштита бесмислена. Под удар ове одредбе о припадности корпусу хрватске књиге свега што је на српском језику писано а штампано латиницом, спадају и књиге које се означавају као црногорске и бошњачке. Ни на овај беспримеран чин ускраћивања права Србима и другима да своје књиге штампају латиницом, српске националне институције нису адекватно реаговале. Оне су у Титовом режиму изгубиле способност да самостално мисле и делују на пољу филологије и ту способност још нису повратиле. Хрватска страна је очито у овом подухвату злоупотребила једну велику међународну организацију УНЕСКО. Пошто Срби и даље штампају и ћирилицом и латиницом, испада да је Београд пун хрватских књига које би хрватска национална библиографска контрола била дужна да бележи и штити (тј. да „књижи“) као своје. Да ли она то чини? Хрватски предлагачи и УНЕСКО нису мислили на то шта ће бити када се покаже да је и латиница у облику у којем је данас „заштићена“ као хрватска, у ствари, српског порекла. А по природи ствари то се догодило. Истина је морала да изађе на видело.

У време превласти (хрватске) идеје да Срби и Хрвати имају заједнички језик, српскохрватски, хрватски или српски, била је исконструисана теза да су Вук и Гај творци заједничког књижевног језика Срба и Хрвата, а такође и да је Вук творац српске ћирилице („вуковице“), а да је Људевит Гај творац хрватског писма („гајице“). Такви ставови су без основа и оправдања. Највећи српски филолог Вук Караџић (1787–1864) обавио је све важније послове око идентитета српског језика, српске књижевности и српских писама до 1827. године, дакле пре појаве на јавној сцени много млађег Људевита Гаја (1809–1872).

У књижици Вука Караџића *Први српски буквар* (1827) представљено је и 30 слова српске ћирилице и представљена су слова илирског писма, тј. писма илирских народа: Срба, Хрвата и Словенаца. Од 30 словних знакова те латинице са латиницом коју данас употребљавају народи бивше Југославије, идентично је укупно 29 словних знакова: a, b, c, č, ć, d, đ, dž, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, nj, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž. Само је један словни знак, данашње đ, представљен другачије: у виду диграфа dj. То слово је, као đ, у подухвату издавања *Рјечника хрвајскога или српскога језика* увео у употребу његов уредник, такође Србин, Ђуро Даничић (предлог је из 1878, а прва свеска *Рјечника* изашла је 1882). Према томе, латиницу коју је Хрватска регистровала у УНЕСКО-у као хрватско писмо створили су Срби, а не Хрвати. Ако је било разлога да се она региструје и заштити као нечије национално добро, онда га је пре требало регистровати као српско, а не као хрватско писмо, јер је и термин илирски језик све до прве половине 19. века у Аустрији (а то значи и у Европи) био синониман назив за српски, а не за хрватски језик.

Људевит Гај је стварно створио хрватску латиницу и ту чињеницу је обзнанио у књижици *Крајика основа хорвајско-славенског љравојисања* (1830). Ова књижица је писана, у терминологији србистике и старе славистике, на хрватском језику, а у терминологији сербокроатистике: на кајкавском

наречју српскохрватског језика. Осим знакова које имају латинице других народа, у њу је Гај унео и неколико посебних словних знакова. Загребачки професор Иван Мартинчић овако је те знакове представио:

Kao nadslovnu oznaku (dijakritički znak) Gaj je predlagao tzv. tildu ~, a ne tzv. „kvačicu“. Iako ih nije potpuno jednoliko pisao, Gaj je u *Kratkoj osnovi* predlagao ova nova slova: *c* za *č*, *l* za *lj*, *n* za *nj*, *s* za *š*, *z* za *ž* te *d i g* za *đ i dž* (које заправо није довољно јасно разликовао). Detalji se mogu razabrati iz njegova teksta. (Текст Мартинчића фототипски пренет у мојој књизи *Српска њисма*, стр. 443-444).

У чланку *Правојис* (1836) Гај се ове реформисане латинице за хрватски (кајкавски) језик одрекао (рекао је да је треба заборавити) и прихватио је, практично, илирску латиницу из Вуковог *Првог српског буквара* (не помињући порекло писма).

У мојој књизи *Српска њисма* (Бесједа, Бања Лука 2006) прештампани су, на око 150 страна, многи документи из ове области по хронолошком реду. Тако је прештампана и табела са писмима из *Првог српског буквара* Вука Караџића (1827), цела Гајева књижница *Крајња основа хорвајско-славенског њравојисања* (1830), цео Гајев *Правојис* (1836), цео текст Бечког договора (1850), цео Даничићев текст о реформи писама из 1878. па се лепо може видети како је настала латиница којом се данас служимо. Она је дело српских филолога, намењена језицима Срба, Хрвата и Словенаца, и никако не може да се „књижи“ као неко посебно хрватско писмо. Оно је, пре свега, српско писмо.

Организацији УНЕСКО потурена је, дакле, неистина о јужнословенској латиници која је плод дуго изграђиване предрасуде да је латиница хрватско писмо и да ју је створио Људевит Гај. Кривицу за такве ставове, без подлоге у стварности, не сносе само актуелни хрватски филолози и политичари, већ и српски филолози и политичари. Нису недужни ни слависти ни славистика. Грешке и у науци и у политици морају се исправљати. Према томе: систем латиничног писма које данас користе Хрвати као и Срби, као и други Јужни Словени, сачинио је и први објавио Вук Караџић. Ова латиница није толико савршена као Вукова ћирилица, али је погодна за писање српским језиком. Да ли је за писање хрватским језиком (кајкавским) погоднија ова латиница или она коју је Гај понудио за тај језик 1830. године, то нека утврде хрватски лингвисти. И ако се одлуче за ту оригиналну „гајицу“, онда могу с правом да траже њену заштиту код УНЕСКО-а.

4.

Питање које поставља хрватска *Нова декларација* формулисано је већ у првом пасусу/реченици и оно гласи:

Питање о положају (статус) хрватскога језика у првome је реду правно питање, а језикословна је аргументација предувјет правној само утолико што

треба одговорити на питање је ли хрватски језик посебан језик, различит од српскога, или од бошњачкога (босанскога, језика босанских Муслимана) или од црногорскога, и да ли је језик Хрвата у Босни и Херцеговини исти као и хрватски језик у Републици Хрватској.

Одмах треба рећи да је језикословна аргументација у *Новој декларацији* мутна и нејасна. Главно неразликовање у *Новој декларацији* тиче се појмова народни језик, књижевни језик, језички стандард. *Народни језик*, то је језик којим говори један народ. Тај језик се разликује од језика других народа. Српски језик се разликује и од суседних језика: мађарског, румунског, шиптарског, али и од блиских словенских језика: бугарског, хрватског, словеначког, словачког. У старим словенским текстовима појам народа означавао је речју језик. Популација Срба разликовала се од популације Мађара и Турака зато што су оне говориле посебне језике; тј. биле су посебни језици. Народни језик, по правилу, није уједначен. У разним деловима истога народа јављају се дијалекатске разлике у говору. Вук Караџић је, на пример, у српском језику разликовао три основна дијалекта/наречја: екавско (источно), ијекавско (јужно) и икавско (западно) наречје/дијалекат. Као и други језикословци његовог времена и Вук Караџић је имао да реши проблем: који ће од дијалеката да узме за *књижевни језик* Срба. Он је највише аргумената нашао да се књижевни језик Срба заснива на јужном, тј. источнохерцеговачком наречју. Али је допуштао да се за књижевни језик могу узети и друга два наречја (тј. екавско и икавско), само да се не мешају. На молбу учесника Бечког договора (1850), он је сачинио *Главна правила за јужно наречје* и тим правилима он је одредио српски књижевни језички стандард ијекавског изговора. Тај српски књижевни језик прихватили су и Хрвати, који су напустили свој хрватски језик (кајкавски), а то прихватање туђег језика образлагали су потребом језичког приближавања са блиским народом, Србима. Хрватски језикословци су даље тај српски књижевни језик уређивали, више или мање у Вуковом духу, и тиме стварали нешто другачији језички стандард од језичког стандарда који се употребљавао у српским земљама. Данас се може говорити о хрватском стандарду српског народног и књижевног језика или о бошњачком стандарду истога језика, као што се може говорити о америчком или аустралијском стандарду енглеског језика. Не може се, међутим, говорити о хрватском или бошњачком народном и књижевном језику (када је реч о српском народном и књижевном језику) као што се не може говорити о америчком и аустралијском народном и књижевном језику када је у питању енглески језик којим се говори и пише у овим земљама.

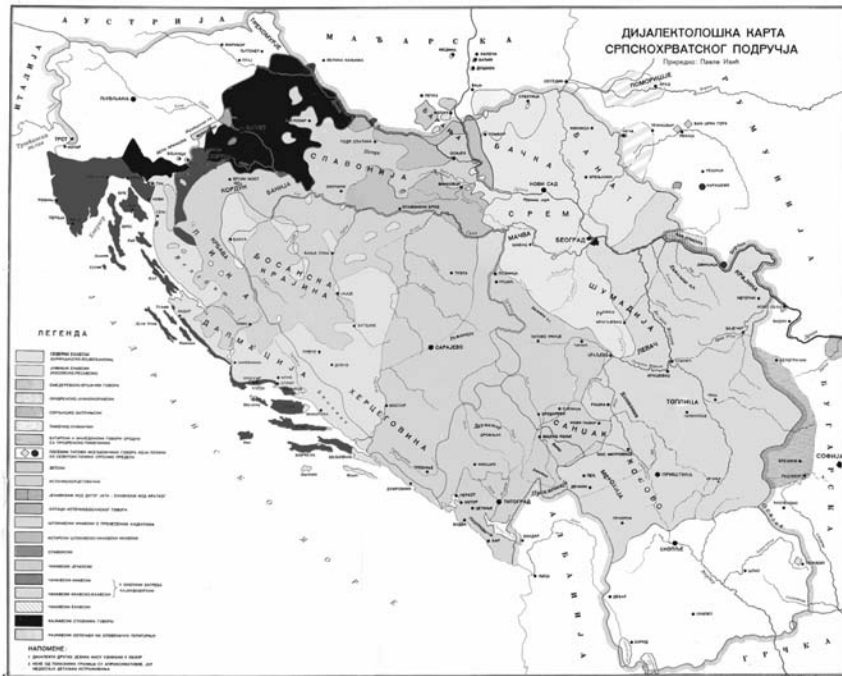
Са становишта овако конкретизованог поимања народног језика, књижевног језика и језичких стандарда, могуће је сасвим конкретно одговорити на главна питања из наведених реченица *Нове декларације* ХАЗУ.

Ни за кога не би требало да буде спорно да постоји нешто што се с правом назива *народни језик Хрваџа*, а који се разликује од *народног језика Срба* и других народа. Од народног језика Срба, који је само штокавски, разликује се и чакавско и кајкавско наречје. Књижевност писана тим нареч-

јима даје основа да се идентификује и хрватски књижевни језик. Велики отпори прихватању српског књижевног језика од појединих хрватских филолога и књижевника у 19. веку нису били безразложни. Они су јасно видели да се на тај начин може нарушити хрватски језички идентитет.

Различитост српског народног и књижевног језика, са једне стране, и хрватског народног и књижевног језика, са друге стране, уочили су слависти прве половине 19. века идентификујући српски језик са штокавским наречјем, а хрватски са кајкавским (касније и са чакавским наречјем). Те разлике су констатоване и у самој језичкој стварности. Нити је било нити има Срба (укључујући ту и Црногорце и Муслимане/Бошњаке) који су говорили или који сада говоре или пишу чакавски или кајкавски. Овај хрватски језик (чакавско и кајкавско наречје) такође је различит и од језика којим говори популација која се осећа Хрватима а живи у Босни и Херцеговини, Црној Гори или Србији. А језик популације која се осећа Хрватима, а која данас живи у поменутиим државама, идентичан је са језиком популације која се данас осећа Србима, Црногорцима или Бошњацима. Цела ова популација разних садашњих националних опредељења говори штокавски.

Да бисмо представили оно што је несумњиво *хрвајски народни језик*, дакле језик који је различит и од српскога, послужићемо се дијалектолошким картама чији су аутори Павле Ивић и Далибор Брозовић, а које су објављене у књизи *Језик српскохрвајски, хрвајски или српски*, у издању Југославен-

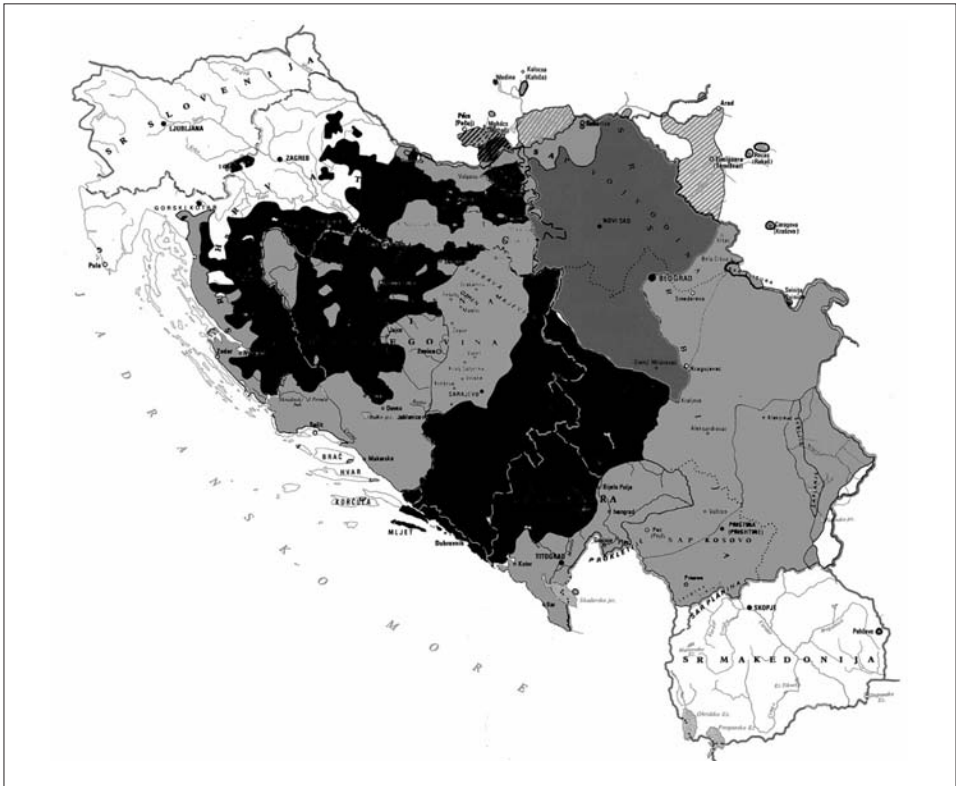

Слика 2.

ског лексикографског завода „Мирослав Крлежа“ 1988. године. На овим картама, које су све штампане у бојама, јасно су и прецизно уцртане границе наречја и дијалеката тзв. српскохрватског језика. Из техничких разлога, овде ћемо светло сивом представити штокавско наречје (или српски језик), тамносивом чакавско наречје а црном кајкавско наречје (која се, оба, могу схватити као наречја хрватског језика).

На овој карти се види да постоје јасне разлике између српског народног језика и народног језика Хрвата. У време постојања Југославије много пута сам боравио у Загребу, годину дана сам био војник у Јастребарском (1964–65), летовао сам три деценије на разним местима Јадрана. А читао сам и доста текстова на чакавском и кајкавском језику. Моја језичка искуства и са знања подударна су са оним која су графички представљена на овој карти. Српским језиком се није говорило и не говори на целом „српскохрватском језичком подручју“. Говорило се само на штокавском.

Са становишта озбиљне лингвистике, *књижевни језик* којим се служе Хрвати од 19. века не може носити назив хрватски језик, јер се не ослања на народни језик Хрвата. То је српски народни језик, изграђен на новоштокавском источнохерцеговачком ијекавском наречју. А ово што кажем лепо се може видети на следећој карти Павла Ивића из већ цитираног издања.

Слика 3.

На дијалектолошкој карти Павла Ивића која представља штокавско наречје (тј. српски језик) посебно издвајамо два дијалекта која од 19. века функционишу као књижевни језик Срба. Тамносивом бојом означен је шумадијско-војвођански дијалекат који је узет за српски књижевни језик екавског изговора. Скоро цео тај дијалекат се налази у садашњој Републици Србији. На истој карти је црном бојом представљен источнохерцеговачки дијалекат. Овај дијалекат/наречје захвата простор Републике Српске Крајине на територији садашње Републике Хрватске, целу Републику Српску, већи део Црне Горе, и простор Западне Србије на линији Лозница–Ваљево–Краљево–Дечани. Свуда је већинска популација на овом подручју православна и осећа се Србима. Само један мали појас, око Дубровника, тј. простор некадашње Дубровачке Републике, који се од Титових времена налази у Републици Хрватској, насељен је римокатоличким становништвом, које се у новије време осећа Хрватима, а није се тако у већини осећало све до стварања Југославије. И ова дијалектолошка карта на убедљив начин показује да је источнохерцеговачки дијалекат, који је узет за основу српског књижевног језика, део српских народних говора или српскога језика. Ивићева карта штокавског наречја, а посебно њен ијекавски део, показује да је је популација која се осећа Хрватима у њима незнатна. Хрватски удео у ономе што *Нова декларација* назива хрватским језиком је, такође, незнатан. Стварни хрватски удео, међутим, објективно постоји. Он се тиче стандарднојезичке надградње над српским народним и српским књижевним језиком. Не верујем да је ико у свету такву надградњу заштићивао као национални језик. Ту надградњу неки сутрашњи писци правописа лако могу да одбаце и да направе неку нову. Али стварни народни и књижевни језик се не може тако лако променити. Он остаје српски. Веома често гледам загребачку телевизију. И увек се убеђујем да се тамо говори мојим језиком, језиком српским.

Језички стандард којим се служе Хрвати на основама српског *народног* али и *књижевног* језика није сасвим исти са језичким стандардом Срба али ни са језичким стандардом Бошњака. Српски књижевни језик, којим се служе Хрвати, за употребу су дотеривали хрватски језички стручњаци и он већ и по томе има извесне особености. Те особености, међутим, не треба пренаглашавати. Једно време у СР Југославији, 1994, била у оптицају три правописа: „Матичин“, „никшићки“ и Дешићев. Истом језику, српском, ови правописи су одређивали унеколико различите норме. Као што су нормалне дијалекатске разлике у употреби истог језика, тако су нормалне и разлике у нормирању стандарда истог књижевног језика. Савремена социолингвистика зна за разлике у употреби истог језика у истој породици: по старосној, полној и професионалној линији. Озбиљна социолингвистика од тих разлика не прави посебне језике; прави евентуално посебне стилове истог језика. Цела конструкција *Нове декларације* о посебном хрватском језику заснива се на тим ситним разликама пре свега у области лексике (на произвољној подели

синонимима на српске и хрватске речи) које су такве да не заслужују да буду коментарисане. Узгред, неки наведени примери у *Декларацији* су потпуно нетачни (салвета, сервијета и слично).

Ова *Декларација* ставља у исту раван термин српски језик и тзв. бошњачки језик, који као термин постоји тек нешто више од десетак година, као и тзв. црногорски језик, који као термин тек почиње да се употребљава. Термин српски језик постојао је далеко пре појаве или било каквог помена црногорске и бошњачке нације које су створене у Титово време. Ако су живи људи из неких разлога могли мењати национално опредељење и стварати нове нације, они у научном свету не би олако могли мењати име језику који су понели из раније етничке и језичке заједнице. Поготово то не могу с научним разлозима радити Хрвати, стари народ који има и стари народни и књижевни језик. Хрватска академија знаности и умјетности нема никакво упориште у међународним документима да под именом хрватског језика заштити српски народни и књижевни језик само на основу стандарднојезичке надоградње коју су учинили хрватски језички стручњаци.

5.

За потврду става да је књижевни језик, којим се служе Хрвати, уистину српски, поред доказа које пружају дијалектолошке карте, постоје и историјски докази. Језик којим су Људевит Гај и његови савременици почели да пишу у *Новинама хорвајтским, славонским и далмајинским*, и у *Даници хорвајтској, славонској и далмајинској*, звао се хрватски и он је био различит од српског. Кад и како су Гај и други кајкавци и чакавци приступили илирском покрету и почели да пишу српским језиком, то се у овим публикацијама лепо види, посебно се лепо види у *Даници илирској* у којој су текстови објављивани на хрватском а затим све више на илирском (тј. српском) језику. Илирци су, међутим, уместо израза српски језик, употребљавали израз илирски језик, како је званична Аустрија звала српски језик. Пошто је Аустрија 1843. забранила илирски покрет, оно што је дотле носило илирско име преименовано је у – хрватско. Овом операцијом хрватских филолога и аустријске администрације уведено је и хрватско име за српски језик. Представљено је то тако као да Срби и Хрвати имају исти језик, али га различито називају: српски и хрватски. Тиме је нарушен један од темељних филолошких принципа: да се народи идентификују према језику који су створили, и да један језик може да има једно национално име. Само је мали број српских филолога прихватио став да Срби и Хрвати имају један народни језик. Међу њима су били и Вуков следбеник Ђуро Даничић (1825–1882) који је на Штросмајеров позив отишао у Загреб 1867. да би, као тајник ЈАЗУ, почео да прави *Рјечник хорвајтског или српског језика* и Перо Будмани који је на том послу Даничића наследио (1882–1907). Али и они нису прихватили кајкавски као део заједничког језика Срба и Хрвата. Остали значајнији српски филолози и књижевници, и у Србији и у Аустрији, сматрали су да је језик којим се служе и Срби и Хрвати српски.

Други чин драме наметања хрватског имена српском језику одиграо се

при самом крају 19. века. У том чину главну улогу одиграли су тзв. „хрватски вуковци“. Кајкавац Иван Броз, по одлуци Хрватског сабора, направио је *Хрвајтски љравойис* (1892). У предговору овог дела истакао је да је овај правопис прављен на корпусу дела Вука Караџића и Ђуре Даничића и да се у томе послу ослонио на *Главна љравила за јужно наречје* чији је аутор Вук Караџић. То објективно значи да је хрватски језички стандард направљен на чисто српском језичком материјалу и на српским (Вуковим) правилима за стандардизацију. Слично је чинио Брозов ујак Фрањо Ивековић, кајкавац, који је, после Брозове смрти (1852–1893), довршио његов започети *Рјечник хрвајтскоџ језика* (1901). У предговору овом *Рјечнику* Ивековић је јасно истакао да је он прављен на корпусу дела Вука Караџића, Ђуре Даничића, Петра Петровића Његоша и Милана Ђ. Милићевића (неспорно сви Срби) који су писали на српском језику. У тачки десет предговора овога *Рјечника* Ивековић је истакао да би се овај *Рјечник* могао назвати и речником српског језика да су га правили Срби. А пошто су га правили Хрвати, он се зато назива *Рјечником хрвајтскоџ језика*. Тако нешто у принципу је неприхватљиво. Мађар може да прави речник српскога језика, али то не би био речник мађарског него српског језика. Броз-Ивековићев *Рјечник хрвајтскоџ језика* неспорно је дело хрватске филологије, али он може да буде само речник српског језика. У истом периоду настала је једна од најбољих граматика српског језика. То је *Грамајишка и сѝиљисѝишка хрвајтскоџ или срѝскоџ језика* (1899) Томе Маретића, Хрвата по националном опредељењу. У предговору и овога дела јасно је истакнуто да је оно настало на корпусу дела Вука Караџића и Ђуре Даничића. Школско издање те књиге, међутим, изашло је исте године под именом *Грамајишка хрвајтскоџ језика*. И Маретић је, дакле, преименовао несумњиво српски језик у хрватски. Иван Броз, Фрањо Ивековић и Томо Маретић, као и Ватрослав Јагић пре њих, представљани су у науци као следбеници Вука Караџића, тј. као „хрватски вуковци“. Ови „вуковци“ су чинили нешто недозвољено са научне, моралне па и правне тачке гледишта: преименовали су српски језик у хрватски, фалсификовали су Вукове ставове. Ни озбиљна лингвистика, ни озбиљно право, такво њихово понашање не могу одобрити.

6.

У *Новој декларацији* ХАЗУ кривотвори се историјска истина о српском књижевном језику и о српском и хрватском језичком стандарду. То је нарочито изражено у следећим реченицама:

Штовише, хрватски је стандардни језик утемељен на новоштокавском наречју у битноме био одређен најкасније у 18. стољећу. Тада је српски књижевни језик био још старословјенски под утјецајем руске редакције, а тек се с Караџићевом реформом у 19. ст. нови српски стандардни језик радикално се приближио хрватском стандарду.

У овим формулацијама о хрватском језичком стандарду 18. века, творци *Нове декларације* могли су мислити само на језик дубровачких писаца ко-

ји нису писали хрватским језиком нити су се звали хрватским именом. Чији је језик Дубровника, то се јасно види на овде објављеној дијалектолошкој карти. За дијалектологију није спорно да дубровачки говори спадају у источнохерцеговачки дијалекат/наречје, дакле у оно наречје на којем је Вук писао. Вук је писао својим народним језиком и својим источнохерцеговачким дијалектом. Као што су дубровачки писци рођени на подручју тога дијалекта, тако је на подручју тога дијалекта рођен и Вук Караџић. На подручју истог дијалекта рођени су и Филип Вишњић, и Тешан Подруговић, и Његош, и Шантић, и Дучић и Кочић, све сами српски писци. Дубровачки писци, пишући на свом матерњем језику, на источнохерцеговачком дијалекту, писали су на истом језику на којем су у већини настале српске народне песме, и на којем је писао њихов главни скупљач Вук Караџић. Дубровчани су накнадно проглашени Хрватима на основу исконструисане тезе да Срби и Хрвати имају исти језик, али да се као народи разликују по вери, па су Срби само православици, а сви католици српског језика су, у ствари, Хрвати. Тако се десила велика, а нелегитимна историјска промена. На основу те накарадне тезе није могло бити Срба римокатолика, али је могло бити Хрвата штокаваца, тј. популације која говори исти језик са Србима. Кад је почео језички сепаратизам Хрвата, између два светска рата, Милан Решетар, највећи филолог кога је Дубровник дао, који је био Србин католик али и југословенски оријентисан, рекао је: ако се у Дубровнику издваја хрватско од српског, онда је језик Дубровчана одувек био српски. Пошто су тезу о једном језику два народа порушили Хрвати, утолико је лакше данас доказати да је језик, до јуче представљан као заједнички, само и једино српски.

Тачно је да се језик богослужбених књига Српске православне цркве и једног дела српске књижевности у 18. веку разликовао од језика (народног и књижевног) старих Дубровчана. Али рускословенски књижевни језик ни у том периоду није сасвим потиснуо народни језик у књижевности православних Срба. На рускословенском језику су објављене неке од најзначајнијих српских књига 18. века: *Житије Пејтра Великог*, *I, II* Захарије Орфелина, антологија црквене поезије која се скраћено зове *Србљак* и *Историја* Јована Рајића. Српска филологија се према тој истини понаша коректно; не прећуткује да су српски писци писали рускословенски. Али исти писци, као што су Гаврило Стефановић Венцловић, Захарија Орфелин, Јован Рајић, па и сам митрополит Стеван Стратимировић, осим црквенословенским, писали су и дела на народном језику, српском. Не заборавимо ни писце који су само писали превасходно на народном језику као што је Доситеј Обрадовић, Сава Текелија (када није писао на страним језицима) као и писце римокатолике српског језика (Рељковић).

Идеје да се Вук приближавао хрватском језичком стандарду (тада не постојећем) су бесмислене. Вук је са ратишта Првог српског устанка у Србији отишао 1813. у Беч и тамо се укључио у филолошке послове који су се одвијали у духу Хердерових идеја и на тим основама утемељио је српску фи-

нологију. Писати на народном језику – у то време је, под утицајем Хердерових идеја, био општи европски покрет. Вук је радио онако како је цела Средња Европа у то време чинила. Последица тога је била да је писао онако како су његови сународници Дубровчани већ раније чинили: источно-херцеговачким наречјем, тј. језиком којим су испеване и записиване српске народне песме, али и језиком којим су већ писали и други српски писци у делима на народном језику.

7.

Нова декларација ставља у задатак лекторатима у иноземству да докажу посебност хрватског језика којег треба заштитити (не каже се од кога). После разбијања Југославије за Хрватску су постали иноземство и Србија, и Црна Гора, и Босна и Херцеговина. И на универзитетима тих држава требало би правити лекторате за хрватски језик према генералном ставу који проистиче из *Нове декларације* ХАЗУ. Имало би пуно смисла да се на филолошким катедрама у тим државама слушаоци упознају са језиком који су створили Хрвати. А то је чакавско и кајкавско наречје. Штокавско наречје, односно српски језик, не може се ни у Босни и Хрцеговини, ни у Црној Гори ни у Србији изучавати као туђе – хрватско. Студенти се могу само информисати о хрватској стандардизацији српскога језика.

Нова декларација, међутим, отворила је питање и шта треба да раде лекторати за српски језик у свету. Сходно захтевима који се постављају пред лекторатима за хрватски језик, адекватни захтеви се постављају и пред лекторатима за српски језик. Природно је очекивати да би лекторати за српски језик у свету слушаоце требало да упућују и у народни српски језик као целину, али и у књижевни језик са оба његова изговора екавским и ијекавским. Такође би њихови слушаоци требало да буду упознати са оба српска писма: и ћирилицом и латиницом. Слушаоци треба да буду обавештени да је научно неприватљиво да се српски језик назива неким другим именом осим српскога. Као посве нормалну ствар требало би им предочавати и чињеницу да постоје хрватски и бошњачки стандард српскога језика.

Иницијатива ХАЗУ о заштити хрватског језика, сем тога, отворила је и један посебан проблем. То је право Срба у Хрватској да заштите свој језик, позивајући се на исте међународне документе, на које се позива и *Нова декларација*, у којима се формулишу права народа као и делова народа које као националне мањине живе у другим државама. По попису из 1991. у Хрватској је, према српским изворима, живело око 1.200.000 Срба или око 30% становништва те Републике, а по хрватским изворима живело 571.000 или 11% становништва на око четири и по милиона грађана Хрватске. Мада су Срби, практично, живели на територији целе ове Републике, становништво са српским националним опредељењем било је концентрисано у области која је у

Аустрији називана Војна Крајина. Ова област је била административно издвојена од ингеренције Хрватског сабора и она је у Аустрији је имала посебан статус. Основни статус овог подручја био је регулисан документом из 17. века који се зове *Statuta Valahorum*. После разбијања Југославије, управо на тим просторима је од 1992. до 1995. била формирана Република Српска Крајина са статусом државе. Ово подручје је једно време било под међународном заштитом, мада држава није добила међународно признање.

Краткотрајно постојање Републике Српске Крајине ипак није било узалудно. Између осталог, обелодањена је чињеница да су се границе ове кратковеке државне творевине, у основи, подударале са простирањем источнохерцеговачког дијалекта српског језика у Републици Хрватској. То се открива упоређењем карте Републике Српске Крајине и дијалектолошке карте штокавског наречја коју је објавио Павле Ивић у поменутој публикацији у издању Југославенског лексикографског завода. И после прогона на стотине хиљада Срба у акцијама „бљесак“ и „олуја“ њих у Хрватској има довољно за постављање питања о заштити њихових мањинских права, укључујући ту и право да заштите свој језик.

Проблем заштите и изучавања језика Срба у Хрватској најбоље ће се схватити ако се обрати пажња на вишедеценијску праксу у србијанској покрајини Војводини. На Филозофском факултету у Новом Саду, постоје катедре за скоро све мањинске националне заједнице које постоје у тој Покрајини. Постоји Катедра за хунгарологију (Мађара у Војводини има око 300.000), Катедра за румунистику (Румуна у Војводини има око 60.000), Катедра за словакистику (Словака у Војводини има око 60.000) и Катедра за русинистику (Русина у Војводини има око 25.000). Хрватска национална мањина у Војводини је одмах после мађарске (Хрвата има преко 100.000). Мада је хрватски језик у Скупштини Војводине у званичној употреби, ни не говори се о томе да би требало правити Катедру за хрватски језик. Који би се језик на њој предавао? Срба је у Хрватској, пре разбијања Југославије, и пре етничког чишћења, било више него свих војвођанских мањина заједно. Али у Републици Хрватској није постојала Катедра за српски језик, нити постоји данас. Таква Катедра је постојала у оквиру Универзитета „Никола Тесла“ у Петрињи за време краткотрајног постојања Републике Српске Крајине (1992–1995). Са падом ове Републике престала је да постоји и ова Катедра. Али са падом Републике Српске Крајине није престало да постоји право Срба (Срба као конститутивног народа у Хрватској до 1990, а сада као националне мањине) да негују и штите идентитет свог језика, преко Катедре за српски језик или лектората за српски језик.

Ако би се оваква Катедра изградила на коректним научним основама, она би морала да открије да *књижевни језик* Срба у Хрватској почива на *народном језику* Срба у Хрватској. Такође, таква катедра би морала да открије да између *књижевног језика* Срба у Хрватској и *књижевног језика* Хрвата не постоје разлике. Таква Катедра би на очигледан начин потврдила сазнање да су Хрвати прихватили народни и књижевни језик Срба за свој књижевни је-

зик, односно да су за свој књижевни језик прихватили језик своје садашње мањине у време када је тај етнојезички ентитет чинио већину у земљама од којих је састављена данашња Хрватска. Хрватско у језику којим се служе данашњи Хрвати по националном осећању, то је само оно што су створили и наметнули њихови језички стручњаци.

Срби у Хрватској спадају сигурно међу најугроженије народе или мањине на свету. Србима у Хрватској одузето је право да буду римокатоличке вере (јер се, као католици, аутоматски преименују у Хрвате). Одузето им је право да имају свој језик, јер је и њихов језик преименован у хрватски. Једно од њихових писама, латиница, проглашено је за хрватско писмо, а друго писмо, ћирилица, које је једино проглашено за српско, непожељно је у употреби. Године 1990. Србима је одузет статус конститутивног народа у Хрватској. Затим им је (1995) приређен масован изгон из Хрватске. Са *Новом декларацијом* почео је поступак са циљем да се наочиглед Срба у Хрватској, али и Срба изван Хрватске, преко међународних организација легализује одузимање, односно преименовање њиховог језика.

8.

На почетку рађања славистике, први слависти су затекли више назива за језик који је идентификован као српски. У лингвистичком смислу тај један и исти језик називан је: српски, рашки, славонски, босански, далматински, дубровачки, илирски. Та појава је у лингвистици позната као синонимија. Прихватање једног националног имена за српски језик у складу је са сличним процесима који су се одвили у Европи. И код других народа је било више имена за исти језик. Словеначки језик је, на пример, називан и корутански, и крањски и штајерски и словеначки. У Европи данас постоје само једнонационални називи за имена националних језика. Процес који је почео илирским покретом вратио је ствари уназад што се тиче српског језика. Српском језику дуго су давана два имена (српскохрватски/хрватскосрпски, хрватски или српски); данас му се дају чак седам имена: српски, хрватски, босански, бошњачки, црногорски, буњевачки, југословенски итд.). Ствари се, међутим, опет приближавају редовном стању. У међународном суду у Хагу српски језик се третира као један, али му се дају само три имена: босански, хрватски и српски. Ако се проблем идентитета језика и његовог назива сагледају у процесу, природно је очекивати да се и у случају овог језика његов назив усклади са европским моделима.

Упркос свему ружном што се последњих деценија десило на простору српског језика, важно је да се види и нешто што се није десило нити се могло десити: није уништена српска језичка заједница. Мењајући канале на свом телевизору ја свакодневно могу да констатујем важну чињеницу: да политички лидери на тлу бивше заједничке државе, Југославије, као што су: Борис Тадић, Војислав Коштуница, Расим Љајић, Ивана Дулић Марковић, Филип

Вујановић, Андрија Мандић, Милорад Додик, Сулејман Тихић, Стјепан Месић, Иво Санадер, Милорад Пуповац и други говоре једним језиком, мојим језиком, језиком српским. Све се променило, али је српска језичка заједница опстала. Из те језичке заједнице нико се није отцепио.

9.

Пројект југословенства повезан са идејом језичког заједништва Срба и Хрвата дело је хрватских идеолога и филолога. Пошто су њихове идеје биле на лажним основама, оне су морале да пропадну. Пропале су лажне идеје о српскохрватском језику, али није пропао српски језик. Хрватска филологија, која је стајала иза пројекта разбијања Југославије доживела је у филологији велики стратешки пораз. Она је хтела да помоћу тзв. хрватског језика, приграби огроман простор за хрватску државну идеју, све до Лознице и Краљева. *Нова декларација* показује да то овој филологији није успело. Пошто је била у служби погрешне политике, та политика ју је довела у ћорсокак. Из *Нове декларације* ХАЗУ такође се јасно види да она данас реално може да брани само оно што је стварно њено: хрватску стандардизацију српског језика. Хрватско име српском језику она неће моћи дугорочно да брани.

Научни пораз хрватске филологије није исто што и политички пораз хрватске језичке политике. Та политика још није поражена; она има значајна упоришта у свету. Али има значајна упоришта и у Србији (где је инсталирала своје људе и своје идеје) и другде међу Србима где сива материја не функционише како би требало. Та политика се сигурно неће лако предати. Али она нема перспективу чим је изгубила битку на научном плану.

Са српске тачке гледишта, важно је да језичка политика има и стварно а не само намештено упориште у филологији. Ако се наметнуте нам лажне идеје замене идејама које су утемељене и проверене и у српској филолошкој традицији и код других европских народа, временом ће се променити и српска језичка, културна, па и политичка ситуација. Моја изучавања овога проблема, саопштена у низу књига, могу се свести на сасвим једноставан закључак: Све што Срби данас као народ треба да учине јесте: да се окану подршке филолозима и институцијама чијим су деловањем доведени у бесмислено стање, и да подрже филологе из своје средине који ће се понашати онако како се филолози других европских народа понашају према својим језицима. Кад се све то има у виду, а поводом појаве *Нове декларације* ХАЗУ, мора се закључити следеће:

1. Неприхватљива је иницијатива ХАЗУ да се тражи од међународних институција да заштите српски језик под хрватским именом.

Заштиту српског језика у Хрватској треба видети као заштиту српског имена језику којим се служе и Хрвати и као заштиту језика српске националне мањине у Хрватској. Да би се та заштита обавила, треба учинити све што

је потребно и природно да се о српском пореклу и природи овог језика обавесте: српска јавност у свим деловима света, јавност Хрватске, међународне институције и међународна јавност, а посебно лекторати у свету на којима се изучавају српскохрватски, српски, хрватски, бошњачки, евентуално и црногорски језик. Проблем идентитета српског и хрватског језика је пре свега научно, па тек потом политичко и правно питање. У решавању тога питања треба да учествује језичка наука средствима и методима које су тој науци својствени.

Хрватска страна има пуно права да као свој језик заштити пред међународним институцијама и организацијама оно што су Хрвати створили током своје историје: чакавско и кајкавско наречје, тј. стварни хрватски језик.

2. Надлежне међународне институције треба упозорити да је протуправан гест који је хрватска страна учинила 1994. код УНЕСКО-а да се као хрватско национално добро заштити латиница коју су реформисали Срби за потребе, пре свега, свога српскога (илирског) језика и коју они и данас упоредо употребљавају са српском ћирилицом. О томе чину треба да буде обавештена и српска, и хрватска јавност, као и међународна јавност, а посебно институти за славистику и лекторати у којима се српски језик предаје под разним именима.

Као што српска страна има право да заштити и своју ћирилицу („вуковицу“) и своју латиницу (која је такође може звати „вуковица“, јер ју је Вук први објавио у том облику) тако и хрватска страна има право да заштити своје писмо, ону латиницу коју је за хрватски језик (кајкавски) створио Људевит Гај у својој првој књижици: *Крајка основа хорвајско-славенског правописања* (1830) и која с правом може да се назива „гајица“.

3. Да би се Срби у Хрватској и другде у пуном смислу третирали једнако као и други народи, нужно је да се обнови идеја и о Србима као мултиконфесионалном народу. Неприродна је и геноцидна идеја да нема нити да може да има Срба римокатоличке вере, а последично да не може да има Срба муслиманске вероисповести, односно да Срби могу да буду само православици.

Средиште Римокатоличке цркве, Ватикан, треба подсетити да су Срби римокатолици у прошлости постигли да имају Примаса српског, тј. Примаса Србије (у некадашњем значењу), који је после Примаса Германије имао највишу титулу у римокатоличком свету, одмах после папе. Такве титуле немају ни Словенци, ни Хрвати. Обнова става о томе да има и да мора да има Срба римокатоличке вере, подразумева сарадњу и савезништво са Римокатоличком црквом у обнављању њене универзалности (тј. католичанства) на подручју српског језика. Нема никакве сумње да ће и та црквена организација тако спасавати своју бит.

Онако како учини Римокатоличка црква, учиниће и представници муслиманске светске заједнице, јер је и муслиманска религија такође универзална, као што је то и католичка и православна религија. Онако како су ствари у

овој области регулисане у Европи, нека тако буду оствариване и на подручју српског језика, тј. на подручју српске језичке заједнице.

4. Враћање европских модела на тлу бивше Југославије и принципијелно разрешавања проблема у сфери филологије треба да се обави кроз обнављање србистике, дисциплине која опет треба да нађе своје место у систему других националних филологија (нпр. англистике, словакистике, бохемистике, хунгарологије итд). Ова дисциплина треба да потврди идентитет српског језика, српских писама, српске књижевности, српског народа, на принципима који важе за науку и за друге европске народе. Србистика, као и кроатистика, могу да реше сва спорна питања на принципима који су у научном свету општеприхваћени.

5. Одговорности за оно што се од Јагића па надаље дешавало са славистиком није лишена ни славистика као дисциплина, која окупља многе филолошке раднике. Али одговорности није лишена ни европска филологија у целини. Као што је на дневни ред, после разбијања Југославије, избило питање обнове србистике, тако је после историјских промена крајем 20. века у Европи и свету, требало да се постави и питање обнове славистике. Треба се подсећати принципа и темеља на којима славистика почива и свечинити да би се одгурнути логос и србистике и славистике вратио тамо где му је место.

ЛИТЕРАТУРА

- Broz, Ivan. *Hrvatski pravopis*. Загреб 1892.
- Broz, Ivan, Iveković, Franjo. *Rječnik hrvatskog jezika*. Загреб 1901.
- Brozović, Dalibor, Ivić, Pavle. *Jezik srpskohrvatski, hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Загреб 1988. – У овој публикацији видети дијалектолошке карте чакавског и кајкавског наречја (аутор Д. Брозовић) и штокавског наречја (аутор П. Ивић). – Карте су прештампане у часопису *Србистика/Serbica*, год. I, број 2–3/1998. и у мојој књизи Српски филолошки програм (Београд, 2000).
- Daničić, Đuro. *Ogled. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*. Обрађује Gjuro Daničić. Загреб 1878.
- Daničić, Đuro. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Прва свеска изашла у Загребу 1882.
- Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, Загреб 1967. У књизи Slavka Vukomanovića *Jezik, društvo, nacija*, Београд 1987.
- Ковачевић, Милош. *Пројекат неусуђена о српском језику*. Сарајево 2005. год.
- Maretić, Tomo. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Загреб 1899.
- Martinčić, Ivan. *Hrvatski preporod, I*. Загреб 1994. – Део Мартинчићевог текста из ове књиге под насловом *Pravopisi Ljudevita Gaja*, и његов превод Гајеве *Kratke osnove...* на „suvremeni štokavski jezik“ пренесени су у мојој књизи *Српска љисма* (2006).

Matasić, Tomo. *Karta hrvatskog jezika sa dodatkom srpskog*. У књизи *Dobar dan! Ein Lehrbuch des Kroatischen mit Anhang für Serbisch*. Max Hueber Verlag, München 1984. Карта је прештампана у часопису *Србистика/Serbica* год. I, број 2–3/1998. и у мојој књизи *Српски филолошки програм*. Београд 2000.

Милосављевић, Петар. *Срби и њихов језик*, Приштина 1997, Београд 2002. – У овој књизи видети текстове о српском језику Доситеја Обрадовића, Јозефа Добровског, Јернеја Копитара, Павела Јозефа Шафарика, Вука Караџића, Јана Колара, Људевита Гаја, Јована Суботића, Франца Миклошића, Богослава Шулека, Шиме Љубића, Ватрослава Јагића, Ђуре Даничића, Лазе Костића, Стојана Новаковића, Димитрија Руварца, Љубомира Стојановића, Милана Решетара, Радослава М. Грујића, Александра Белића, Бечки и Новосадски договор.

Милосављевић, Петар. *Српска писма*, Бања Лука – Београд 2006.

Nova deklaracija HAZU. Izjava Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti o položaju hrvatskog jezika. (Прихваћена на сједници Председништва Акадeмије 23. вељаче 2005.). *Hrvatsko slovo*, 25. вељаче 2005. стр. 8, 11, Загреб.

Оука, Милош. *Језик у успавима тирју Јужославија, Хрвајске и Босне и Херцеговине*. Ријеч, VI/1–2, Никшић 2000.

Орфелин, Захарија. *Петар Велики, I, II*. Савремена језичка верзија: Зоран Божовић (I) Димитрије Богдановић (II). Београд 1970.

Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika. Matica hrvatska, Загреб 1960.

Петровић, Драгољуб. *Тирпица несјаје заједно са Србима*. Нова Зора, Билеће – Гацко. Прољеће, 5/2005.

Рајић, Јован. *Историја разнихъ славенскихъ народоѡ, најйаче Болгарь, Хорватѡвъ и Сербовъ из ѡмъ забвенія изяѡа... I–IV*, Беч 1794–1795. Фототипско издање: *Историја словенских народа I–IV*, Нови Сад 2002.

Србљак, I–III. Службе, канони, акаѡисѡи. Приредио Ђорђе Трифуновић. Предео Димитрије Богдановић, СКЗ, Београд 1970.

Petar Milosavljevic, PhD

Faculty of Philosophy,

Novi Sad

SCIENTIFIC DEFEATS OF CROATIAN PHILOLOGY

Reaction to „New Declaration” of Croatian Academy of Science and Art

Summary: The paper is a reaction to the *New Declaration* issued by the Croatian Academy of Science and Art (CASA) (2004), asking international institutions to defend the Croatian language. The *New Declaration* imposes the question of the identity and integrity of the Serbian language, as did the *Declaration* of 1967.

The paper denies the right to use the name Croatian for the language that is actually Serbian, and the name „Croatian Latin Alphabet” for the Latin alphabet established by Vuk Karadzic as „Illyrian”.

By publishing and commenting the dialect maps of the Serbian language it is certified that the language which CASA wants to protect as Croatian is in fact the Serbian national and literary language.

The paper refutes the argument that Vuk adopted the language of Dubrovnik writers for the Serbian literary language. We cannot speak about the adoption, since ancient citizens of Dubrovnik wrote in East Herzegovina dialect of the Serbian language, which was Vuk's native language.

The paper stresses as unjustifiable the proclamation of Roman Catholics of the Serbian language as Croatian.

Key words: Serbian language studies, Croatian language studies, Serbian philology programme, Croatian philology programme, Croatian Declaration